

1 Ακαδημαϊκό λεξιλόγιο και ορολογία

Άννα Αναστασιάδη-Συμεωνίδη

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το ακαδημαϊκό λεξιλόγιο περιλαμβάνει διεπιστημονικές λεξικές μονάδες στο πλαίσιο του επιστημονικού λόγου που έχουν τη μορφή μονολεκτικών μονάδων λ.χ. *θεωρία, μεθοδολογικός, αναλύω*, ή και φρασεολογισμών, π.χ. *στατιστικά σημαντικός, επιβεβαιώνεται η υπόθεση*. Αυτές οι λ.μ. διαφοροποιούνται από την ορολογία, που αποτελεί ειδικό λεξιλόγιο για κάθε επιστημονικό κλάδο, αλλά και από το λεξιλόγιο της γενικής γλώσσας ως προς τρία χαρακτηριστικά: α) την υψηλή τους συχνότητα στα επιστημονικά κείμενα, β) τη διασπορά τους σε πολλούς και διαφορετικούς κλάδους, και γ) στο συνεχές του χαρακτηριστικού [+/-λόγιο] τη θέση τους στην περιοχή της νόρμας. Το ακαδημαϊκό λεξιλόγιο της ΝΕ αποτελείται κυρίως από αφηρημένες λ.μ. (ουσιαστικά, επίθετα, ρήματα και επιρρήματα) που συμμετέχουν στη δημιουργία της επιστημονικής ορολογίας και έχουν άμεση σχέση με τη δόμηση και την οργάνωση των επιστημονικών κειμένων. Εξετάζονται (1) τα είδη των λεξικών μονάδων του ακαδημαϊκού λεξιλογίου στις κύριες γραμματικές κατηγορίες, (2) τα χαρακτηριστικά τους και (3) η χρησιμότητα της μελέτης του ακαδημαϊκού λεξιλογίου.

Academic vocabulary and terminology

Anna Anastasiadis-Symeonidis

ABSTRACT

Academic vocabulary includes transdisciplinary lexical units in the context of scientific discourse in the form of single units, e.g. *theory, methodological, analyse*, or even multiword expressions, e.g. *statistically significant, the hypothesis is confirmed*. These lexical units are differentiated from terminology, which is the vocabulary specific to each discipline, but also from the general vocabulary in three particular ways: a) in their high frequency in the scientific texts, b) in their dispersion among many different disciplines, and c) in their position in the area of the norm on the continuum of [+/-learned] feature. The academic vocabulary of Modern Greek consists mainly of abstract lexical units (nouns, adjectives, verbs and adverbs) that which are involved in the creation of scientific terminology and are directly related to the structuring and organization of scientific texts. (1) The types of vocabulary units of the academic vocabulary are examined in the main grammatical categories, (2) their features, and (3) the usefulness of studying the academic vocabulary.

0 Εισαγωγή

Σε αντίθεση με τη μελέτη του ακαδημαϊκού λόγου στην αγγλική και γαλλική στην ελληνική οι μελετητές είναι ολιγάριθμοι (Αραποπούλου και Γιαννουλοπούλου, 2002, Λέκκα, 2005, Γούτσος, 2006, Κουτσουλέλου-Μίχου, 2002, 2006, 2009, Κατσαλήρου, 2017). Ιδιαίτερα η διδακτορική διατριβή της Κατσαλήρου (2017) μας εφοδιάζει με τον πρώτο έγκυρο κατάλογο του ακαδημαϊκού λεξιλογίου (στο εξής ΑΚΛ) της ΝΕ, που αποτελείται από 248 λεξικές μονάδες (στο εξής λ.μ.) Τα περισσότερα παραδείγματα προέρχονται από τη διδακτορική διατριβή της Κατσαλήρου.

Τα ακαδημαϊκά κείμενα εκτός από την ορολογία, ειδικό λεξιλόγιο που σχετίζεται με συγκεκριμένες επιστήμες, εμπριέχουν και ΑΚΛ,¹ δηλ. λ.μ. που σχετίζονται με την εν γένει προαγωγή της επιστήμης, που παραπέμπουν στον επιστημονικό τρόπο σκέψης και γραφής, που πραγματώνουν τον ακαδημαϊκό λόγο, ο οποίος με τη σειρά του καταγράφει την επιστημονική δραστηριότητα σε όλα τα στάδιά της (Κατσαλήρου, 2017: 240). Αυτές οι λ.μ. είναι διακλαδικές/διεπιστημονικές, αντιστοιχούν δηλ. στο σταθερό και κοινό λεξιλόγιο συγκεκριμένων κειμενικών ειδών στο πλαίσιο του επιστημονικού λόγου, όπως το άρθρο και η διδακτορική διατριβή, και έχουν τη μορφή μονολεκτικών μονάδων λ.χ. *θεωρία, μεθοδολογικός, αναλύω*, ή και φρασεολογισμών, π.χ. *αρχική υπόθεση, στατιστικά σημαντικός, επιβεβαιώνεται η υπόθεση*. Αυτές οι λ.μ. διαφοροποιούνται από την ορολογία, που αποτελεί ειδικό λεξιλόγιο για κάθε επιστημονικό ή τεχνικό κλάδο, λ.χ. για τη Γλωσσολογία *φώνημα, λέξημα*, αλλά και από το λεξιλόγιο της γενικής γλώσσας (Μπακάκου-Ορφανού, 2003:164). Αξίζει να διευκρινιστεί ότι το ΑΚΛ δεν επαναλαμβάνεται σε όλες ανεξαιρέτως τις επιστήμες, αλλά κάθε λ.μ. του εμφανίζεται σε πολλές επιστήμες. Συνεπώς η συχνότητα εμφάνισής της παίζει σημαντικό ρόλο στην ταυτοποίησή της ως μονάδας του ΑΚΛ. Επίσης λόγω της υψηλής τους συχνότητας οι λ.μ. του ΑΚΛ στο φάσμα της λογιότητας τοποθετούνται πιο κοντά στη νόρμα από ό,τι οι όροι, που τοποθετούνται στη λόγια ζώνη (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη και Φλιάτουρας, 2019). Συνεπώς τρία είναι τα διαφοροποιητικά χαρακτηριστικά του ΑΚΛ: α) η υψηλή του συχνότητα στα επιστημονικά κείμενα, β) η διασπορά του σε πολλούς και διαφορετικούς κλάδους, και γ) στο συνεχές του χαρακτηριστικού [+/-λόγιο] η θέση του στην περιοχή της νόρμας. Τα χαρακτηριστικά αυτά βοηθούν την (ημι)αυτόματη εξόρυξή του. Επίσης το ΑΚΛ της ΝΕ αποτελείται κυρίως από

---

¹ Στη διεθνή ορολογία υπάρχει ποικιλία όρων που κατονομάζουν αυτό το λεξιλόγιο, π.χ. *sub-technical, semi-technical, academic vocabulary* (Κατσαλήρου, 2017: 10), *lexique scientifique transdisciplinaire* (Tutin and Jacques, 2018), *lexique transversal* (Jacques and Tutin (eds.), (2018)). Επικρατέστερος είναι ο όρος «ακαδημαϊκό λεξιλόγιο».

αφηρημένες λ.μ. (ουσιαστικά, επίθετα, ρήματα και επιρρήματα), που συμμετέχουν στην κατασκευή της επιστημονικής ορολογίας και έχουν άμεση σχέση με τη δόμηση και την οργάνωση των κειμένων.

1 Είδη λεξικών μονάδων

1.1 Μονολεκτικές λ.μ.

Το 58% του ΑΚΛ αποτελείται από ουσιαστικά (Κατσαλήρου, 2017: 77, 91). Αυτό ισχύει και σε άλλες γλώσσες, και οφείλεται στην ονοματοποίηση και επιθηματοποίηση, που προσδίδουν στο κείμενο λεξική πυκνότητα, λ.χ. *περιγράφων/περιγραφή – μέτρηση, συσχέτιση* (Halliday and Martin, 2004: 293 κεξ.). Εδώ ανήκουν και τα ουσιαστικά που είναι γνωστά ως γενικά ονόματα,² αναφορικά ουσιαστικά ή ουσιαστικά-κελύφη (Μπακάκου-Ορφανού, 2005: 182, Κουτσουλέλου-Μίχου, 2009: 95, 106), που, για να ερμηνευτούν, απαιτείται η αναφορά σε κάποιο άλλο κειμενικό στοιχείο με το ίδιο αντικείμενο αναφοράς (που προηγείται ή έπεται) παρέχοντας παροδική εννοιολογική μορφοποίηση της πληροφορίας, όπως *απόψεις, διαπιστώσεις*.³ Τα ρήματα συνιστούν το 23% του ΑΚΛ (Κατσαλήρου, 2017: 88-89), το 81% των οποίων βρίσκεται σε χρόνο ενεστώτα με την έννοια της παγχρονίας (Κουτσουλέλου-Μίχου: 2003: 765), ενώ το 13% στον αόριστο, που συνήθως χρησιμοποιείται για να επιτελεστεί η ιστορική αναδρομή επιστημονικών θεωριών και ευρημάτων, για να περιγραφεί η διαδικασία με την οποία πραγματοποιήθηκε η έρευνα και για να συνοψιστούν τα συμπεράσματα. Π.χ. *ανάλυση, δεδομένα, δείγμα - αντίστοιχος, αξιόπιστος, βιβλιογραφικός - αντιπαραβάλλω, αξιολογώ, παρατηρώ - αντίθετα, ασφαλώς, εντούτοις*.⁴

1.2 Πολυλεκτικές λ.μ.

Οι πολυλεκτικές λ.μ. του ΑΚΛ δεν αποτελούν ομοιογενή κατηγορία τόσο ως προς τη γραμματική κατηγορία (ουσιαστικά, επίθετα, ρήματα και επιρρήματα) όσο και ως προς τον βαθμό παγίωσης και τη συνθετικότητα της σημασίας, λ.χ. *παίζει ρόλο* (ρηματική σύναψη με

² Ο όρος «γενικά ονόματα» δεν ταυτίζεται με τον από παλιά χρησιμοποιούμενο όρο στον χώρο της Ορολογίας «γενικός όρος», ο οποίος ως διαθεματικός όρος αποδίδει έννοια που χρησιμοποιείται σε συγκεκριμένο θεματικό πεδίο, αλλά ανήκει σε ευρύτερο θεματικό πεδίο, λ.χ. ο όρος δύναμη (ορολογία Ηλεκτρισμού) είναι γενικός όρος της Φυσικής (Μηχανική, Ηλεκτρισμός, Πυρηνική Φυσική κτλ.), ο οποίος αντιδιαστέλλεται προς τον όρο «ειδικός όρος», που ανήκει αποκλειστικά σε συγκεκριμένο θεματικό πεδίο, λ.χ. ηλεκτρικό φορτίο στην ορολογία του Ηλεκτρισμού. Ευχαριστώ τον Κ. Βαλεοντή για τις επισημάνσεις αυτές.

³ Παράδειγμα από Κατσαλήρου (2017: 82) για το ουσιαστικό-κέλυφος *απόψεις*: [υπέρβαση του τοπικού και συγκεκριμένου] πλαισίου δράσης. Οι παραπάνω [[απόψεις]] δεν μπορεί παρά να [αντιπροσωπεύουν διαχωρισμούς και καταστάσεις].

⁴ Μια πολυλεκτική μονάδα, όταν η σημασία των συστατικών μερών της δεν είναι πλέον συνθετική ή όταν δεν είναι πια διαθέσιμος ο τρόπος κατασκευής της, είναι καλό να γράφεται με μία λέξη, π.χ. *εντούτοις, εξάλλου, εφεξής* (Τριανταφυλλίδης, 1941 § 75-76).

συνθετική σημασία), όπως αναφέρθηκε προηγουμένως (επιρρηματική σύνταξη με συνθετική σημασία), στο μέτρο του δυνατού (σύνθετο επιρρημα με μη συνθετική σημασία). Επίσης συνηθέστατα γύρω από το ρήμα συγκροτούνται επαναλαμβανόμενα πολυλεκτικά σχήματα γνωστά ως ρουτίνες (βλ. 2.3), που διευκολύνουν τόσο την κατανόηση όσο και την παραγωγή των επιστημονικών κειμένων.

Μελετώντας την εσωτερική δομή των πολυλεκτικών λ.μ. (Rui, 2018), λ.χ. των ουσιαστικών, προκύπτουν 9 σχήματα, αν ταξινομήσουμε κάθε συστατικό σε μία από τις εξής 3 κατηγορίες: ΓΛ (γενικό λεξιλόγιο), ΑΚ (ακαδημαϊκό λεξιλόγιο), ΟΡ (ορολογικό λεξιλόγιο): 1) ΟΡ-ΑΚ συντακτική σχέση, γραμματική κατηγορία, 2) ΟΡ-ΟΡ ρηματικός χρόνος, αυθαίρετο του σημείου, 3) ΑΚ-ΟΡ ανθρώπινη γλώσσα, έννοια (concept) της διγλωσσίας, 4) ΟΡ-ΓΛ γλωσσική/φωνηματική αλλαγή, 5) ΑΚ-ΑΚ μέσο μέγεθος, ποσοτική ανάλυση, ανάλυση δεδομένων, 6) ΑΚ-ΓΛ περιγραφή ατόμου, 7) ΓΛ-ΟΡ αλλαγή γένους, δεύτερη άρθρωση, 8) ΓΛ-ΑΚ αλλαγή θέσης, μικρό δείγμα, ξένη βιβλιογραφία, 9) ΓΛ-ΓΛ μικρή αλλαγή.

Το ΑΚΛ παρουσιάζει κοινά χαρακτηριστικά με την ορολογία, αφού μετέχει συχνά στην κατασκευή πολυλεκτικών όρων, π.χ. γραμματική **κατηγορία**, παραγοντική **ανάλυση**, αλλά και με το γενικό λεξιλόγιο λόγω της διεπιστημονικότητάς του, π.χ. **διαφορά έννοιες** (Hatier : 31). Αποδεικνύεται πόσο σημαντικός είναι ο ρόλος του, αφού μονολεκτικοί όροι συμπλέκονται με ΑΚΛ για τη δημιουργία πολυλεκτικών όρων (σχήματα 1 και 3), και ΑΚΛ συμπλέκεται με λέξη του γενικού λεξιλογίου για τη δημιουργία πολυλεκτικών λ.μ. ΑΚΛ (6 και 8). Για τη δημιουργία όρων του σχήματος ΕΟ με εμπλοκή ΑΚΛ, συνήθως το ΑΚ ουσιαστικό συμπλέκεται με ορολογικό επίθετο, π.χ. ΟΡ-ΑΚ, π.χ. **μορφηματική ανάλυση**, **αντιπαρατακτική λειτουργία**, **διαχρονική ανάλυση**, ενώ ΑΚ ουσιαστικό συμπλέκεται με επίθετο ΑΚ ή ΓΛ για λ.μ. ΑΚΛ, π.χ. **επιστημονική/γενική ανάλυση – πρώτη ανάλυση**. Τέλος για τη δημιουργία όρων Γλωσσολογίας του σχήματος ΕΟ φαίνεται ότι τα πιο συχνά σχήματα είναι τα 1, 2 και 3: 1) ΟΡ-ΑΚ, π.χ. **αντιπαρατακτική λειτουργία**, **ασυνεχής μονάδα**, **διαχρονική ανάλυση**, 2) ΟΡ-ΟΡ, π.χ. **γραμματικό μόρφημα**, **τεταμένα φωνήεντα**, **συμπληρωματική κατανομή**, 3) ΑΚ-ΟΡ, π.χ. **ανάλυση φρασεολογισμών**, **λειτουργικό μόρφημα**.

1.2.1 Πολυλεκτικά σύνθετα⁵

Π.χ. **στατιστικά σημαντικός-λαμβάνω υπόψη-εκ πρώτης όψεως, κατά μέσο όρο, εξ ορισμού.**

⁵ Για τα πολυλεκτικά σύνθετα στο γενικό λεξιλόγιο βλ. Αναστασιάδη-Συμεωνίδη (1986) και Αναστασιάδη-Συμεωνίδη και Κυριακοπούλου (2015).

Όσον αφορά την κατηγορία του ουσιαστικού,⁶ μπορούμε να θεωρήσουμε ως πολυλεκτικά σύνθετα του ΑΚΛ όρους ευρείας διασποράς, όπως *υπόθεση εργασίας*, *στατιστική ανάλυση*, *βασική έρευνα*, *ποιοτική ανάλυση*, *μελέτη περίπτωσης*.

1.2.2 Λεξικές συνάψεις

Με τον όρο αυτό ορίζεται η ακολουθία λέξεων με υψηλή συχνότητα συνεμφάνισης στον λόγο και περιορισμό στις λεξιλογικές εναλλαγές και στους συντακτικούς μετασχηματισμούς (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη και Κυριακοπούλου, 2015: 51). Οι λεξικές συνάψεις δεν αναφέρονται σε νέο αντικείμενο αναφοράς σε αντίθεση με τα πολυλεκτικά σύνθετα (Θώμου 2002: 254), ανήκουν στις κύριες κατηγορίες (ουσιαστικά, επίθετα, ρήματα και επιρρήματα) και είναι πολυάριθμες στο ΑΚΛ: *παντελής απουσία*, *αρχική υπόθεση*, *διατύπωση υπόθεσης* - *παντελώς απών* - *διατυπώνω την/μια υπόθεση*, *τροποποιώ σε κάποιο βαθμό*, *υιοθετώ θέση/άποψη* - *πιο πάνω*, *σύμφωνα με την ανάλυση/προσέγγιση*. Εδώ αξίζει να αναφέρουμε την κατηγορία των φρασεολογισμών με υποστηρικτικά ρήματα,⁷ όπως *καταλήγω στο συμπέρασμα*, *κάνω σύγκριση*, *προβαίνω σε σύγκριση*.

2 Χαρακτηριστικά

Οι περισσότερες λ.μ. του ΑΚΛ διαθέτουν κοινά χαρακτηριστικά: την αφηρημένη φύση τους, την ποικιλία για τη δήλωση της ίδιας έννοιας, π.χ. *δείχνουν/δηλώνουν*, *αναπτύσσεται/ανάπτυξη*, και το μεγάλο μήκος τους που οφείλεται στο ότι είναι κατασκευασμένες λ.μ., π.χ. *αλληλεπίδραση*, *διαφοροποίηση* (Κουτσουλέλου-Μίχου, 2003, Λέκκα, 2005, Κατσαλήρου, 2012). Εμείς θα φωτίσουμε τρία διαφορετικά χαρακτηριστικά τους: (α) την πολυσημία τους, (β) τις κύριες σημασιο-συντακτικές τους ιδιότητες, και (γ) τις ρουτίνες.

2.1 Πολυσημία

Μία από τις δυσκολίες στη μελέτη του ΑΚΛ αποτελεί η πολυσημία (Κατσαλήρου, 2017, Tutin and Jacques, 2018: 7), η οποία επιλύεται με την εξέταση των συμφραζομένων και ειδικότερα της σημασίας και της ορισματικής δομής. Πιο συγκεκριμένα κάτω από την ίδια μορφή/σημαίνον μπορεί να κρύβονται αφενός μια ερμηνεία κάποιας επιστήμης οπότε μιλούμε για όρο, αφετέρου μια ερμηνεία του γενικού λεξιλογίου. Οι μονολεκτικές λ.μ. θεωρούνται περισσότερο δύσκολες στην ανάλυσή τους ακριβώς λόγω της πολυσημίας (Tutin & Jacques, 2018: 7). Παράδειγμα η λ.μ. *αντικείμενο*: 1) λέξη του γενικού λεξιλογίου

⁶ Βλ. και Halliday and Martin (2004: 268).

⁷ Πρόκειται για ρήματα που έχουν αποβάλει τη λεξική σημασία τους, η οποία στο πλαίσιο του φρασεολογισμού εκφράζεται από το ουσιαστικό, λ.χ. *κάνω/προβαίνω σε σύγκριση* = *συγκρίνω* (Gross 1998).

π.χ. κρατούσε στα χέρια του διάφορα αντικείμενα, 2) όρος της σύνταξης, π.χ. ποιο είναι το αντικείμενο του ρήματος; 3) μέλος συνάψεων ΑΚΛ, π.χ. αντικείμενο εξέτασης/μελέτης κτλ. Άλλο παράδειγμα αριθμός: 1) ορολογία στα Μαθηματικά, 2) ορολογία στη Γλωσσολογία (σε αντιδιαστολή προς τον ενικό αριθμό), συνεπώς πολυσημία μέσα στην ορολογία, αλλά και 3) λέξη του γενικού λεξιλογίου π.χ. μικρός αριθμός ατόμων ήταν συγκεντρωμένος στην πλατεία. Άλλο πρδ. εκτιμώ: 1) λέξη του γενικού λεξιλογίου, π.χ. εκτιμώ κάποιον για το σύστημα αξιών του, 2) μέλος ακαδημαϊκών συμφράσεων, π.χ. εκτιμώ ότι οι τάσεις του συστήματος κλίσης των ουσιαστικών στη νέα ελληνική είναι οι ακόλουθες. Στη μελέτη του ΑΚΛ δεν έχει θέση η σημασία της λ.μ. του γενικού λεξιλογίου ούτε του όρου στις διάφορες επιστήμες (Tutin, 2018: 89). (Για άλλα παραδείγματα για τη ΝΕ βλ. Κατσαλήρου, 2017: 258 κεξ.)

2.2 Σημασιο-συντακτικές ιδιότητες

Οι μονάδες του ΑΚΛ μπορούν να ταξινομηθούν με βάση κοινές σημασιο-συντακτικές ιδιότητες ώστε μελλοντικά να είναι δυνατή η (ημι)αυτόματη επεξεργασία τους, δηλ. οι περιγραφές αυτές όσο πιο λεπτομερείς είναι τόσο περισσότερο είναι χρήσιμες και αυξάνουν την προβλεψιμότητα των ακαδημαϊκών κειμένων. Λ.χ. ουσιαστικά που παραπέμπουν στους φορείς του επιστημονικού γραπτού μπορούν να ταξινομηθούν ως εξής: Α) τεκμήρια: άρθρο, αναφορά, έγγραφο, κείμενο κτλ., Β) τμήματα τεκμηρίων: τμήμα, κεφάλαιο, παράρτημα κτλ., Γ) λεζάντα γραφικών: πίνακας, σχήμα, ραβδόγραμμα κτλ. Για τα στάδια της ερευνητικής δραστηριότητας βλ. Κατσαλήρου (2017: 73). Επίσης η συνεξέταση σημασίας και ορισματικής δομής απομακρύνει περιπτώσεις αμφισημίας αναδεικνύοντας τη συγκεκριμένη σημασία στο ΑΚΛ: *εξετάζω ένα γλωσσικό φαινόμενο* (ΑΚ) και *εξετάζω τον ασθενή* (ΟΡ ιατρική), *υιοθετώ μια άποψη/ στάση/ στρατηγική/ συμπεριφορά/ προσέγγιση* (ΑΚ) και *υιοθετώ ένα παιδί* (ΓΛ). Άλλο παράδειγμα με το ρ. *προτείνω* (Yan, 2018: 127): Υποκ. [ανθρώπινο] (συγγραφέας, ερευνητής) + *προτείνει* + [επιστημονικό αντικείμενο] (*μέθοδος, προσέγγιση, μοντέλο*)/[γνωστική διαδικασία] (*ανάλυση, ερμηνεία, ορισμός*) (ΑΚ). Ειδικότερα ο Hatier (2018: 46) προτείνει την κατηγοριοποίηση των λ.μ. του ΑΚΛ με βάση τις σημασιο-συντακτικές τους ιδιότητες, λ.χ. στην τάξη [επικοινωνία – μέσο] το ουσιαστικό μέσα στα συμφραζόμενα *Το Ο αφιερώνεται σε* μπορεί να ανήκει σε δύο υποκατηγορίες 1) τεκμήριο λ.χ. *διαβάζω, δημοσιεύω ένα Ο*, και 2) γεγονός, λ.χ. *ένα Ο πραγματοποιείται/κατά τη διάρκεια του Ο*, ενώ συγκεκριμένα ουσιαστικά ανήκουν στις δύο αυτές κατηγορίες. Στην πρώτη ανήκουν τα *άρθρο, τεκμήριο, δοκίμιο, σημείωση, έργο, δημοσίευση, σύνθεση, δ. διατριβή, κείμενο, τόμος* κ.ά. Στη δεύτερη ανήκουν τα *συνέδριο, συνάντηση* κ.ά.

Όσον αφορά τα ρήματα, που αποτελούν το βασικότερο στοιχείο μιας πρότασης για την κατανόηση του νοήματος, σημασιολογικά ανήκουν σε κατηγορίες όπως διατύπωση υποθέσεων (*υποθέτω*), σύγκριση (*συγκρίνω, αντιπαραβάλλω*), διατύπωση ορισμών (*ορίζω*), έκφραση άποψης (*θεωρώ, δηλώνω*) κτλ. Επίσης συντακτικά τα ρήματα εμφανίζονται σε περιορισμένο αριθμό δομών (Αραποπούλου και Γιαννουλοπούλου, 2002), λ.χ. παθητική δομή⁸ και απρόσωπη και τριτοπρόσωπη σύνταξη.⁹ Ειδικότερα ο Yan (2018) υποστηρίζει ότι υπάρχει στενή σχέση ανάμεσα στη σημασία και στο συντακτικό σχήμα: στη ΝΕ τα ρ. αιτίου-αποτελέσματος (*απορρέει, εξαρτάται, προέρχεται, προκύπτει*) εμφανίζονται στη δομή [υποκείμενο ουσιαστικό + Τριτοπρόσωπο + απόΟΦ]. Το υποκ. παραπέμπει σε αφηρημένη οντότητα που αντιπροσωπεύει το αποτέλεσμα (*πρόβλημα, αποτέλεσμα, δυνατότητα*), ενώ το συμπλήρωμα ανήκει σε γεγονός (*φαινόμενο, γεγονός*), σε επιστημονική δραστηριότητα (*παρατήρηση, ανάλυση*) ή ιδιότητα (*ποικιλία, χαρακτηριστικό*). Επίσης οι δομές με το *όπως* που εισάγει συγκριτική πρόταση συνδέονται με ρ. διαπιστωτικά (*όπως διαπιστώσαμε, παρατηρήσαμε*), επίδειξης (*όπως δείχνει, φαίνεται*), πρότασης/σύστασης (*όπως προτείνει υποδεικνύει, συστήνει*). Ακόμα τα ρ. εξέτασης (Yan, 2018: 130-132) (*αναλύω, ελέγχω, εξερευνώ, εξετάζω, μελετώ*) εμφανίζονται στη δομή [υποκείμενο ουσιαστικό ανθρωπίνου (*ερευνητής, συγγραφέας*)+ Ρ + ουσιαστικό συμπλήρωμα (μη έμφυχο)/παθητική σύνταξη]. Ειδικότερα το συμπλήρωμα μπορεί να είναι συγκεκριμένο (*δεδομένα*) ή αφηρημένο τύπου διαδικασίας (*διαδικασία, εξέλιξη*), σχέσης (*αποτέλεσμα, επίδραση, επίπτωση, αντίκτυπος*), επιστημονικού αντικειμένου (*περίπτωση, κατάσταση, δεδομένο*) ή ιδιότητας (*χαρακτηριστικό, σπουδαιότητα, αξία*). Η θεματοποίηση του συμπληρώματος συνδέεται με περισσότερο αντικειμενική περιγραφή, λ.χ. *η προσέγγισή μας μελετά τη σχέση βάσης και επιθήματος*. Τα ρ. αυτά συνδυάζονται συχνά με χρονικά επιρρήματα (*πρώτα, ύστερα, έπειτα*) και τοπικά επιρρήματα κειμενικής πλοήγησης (*εδώ, πιο πάνω/παραπάνω, πιο κάτω/παρακάτω*), που λειτουργούν ως δείκτες ενδοκειμενικών παραπομπών, συμβάλλουν στη δόμηση και συνεκτικότητα (*coherence*) του κειμένου και χρησιμοποιούνται στην εισαγωγή σε χρόνο μέλλοντα για να εξαγγείλουν συνοπτικά τη διάρθρωση του πονήματος (Κουτσουλέλου, 2006) ή στον επίλογο σε χρόνο αόριστο για να παρουσιάσουν συνοπτικά τα σημαντικά σημεία που εξετάστηκαν (Κουτσουλέλου-Μίχου, 2009). Ακόμη τα ρ. αυτά συνδυάζονται με απρόσωπες δομές με δεοντική λειτουργία, π.χ. *πρέπει/είναι σημαντικό/αξίζει να μελετηθεί*.

Όσον αφορά τα επίθετα, υιοθετούμε την ενδεδειγμένη σημασιο-συντακτική κατηγοριοποίηση της

⁸ Οι παθητικοί τύποι καλύπτουν το 65% έναντι των ενεργητικών, που καλύπτουν το 35% (Κατσαλήρου, 2017: 95).

⁹ Το γ' ενικό πρόσωπο καλύπτει ποσοστό 68%, ενώ το γ' πληθυντικό 32%, εξασφαλίζοντας έτσι το απρόσωπο ύφος των επιστημονικών κειμένων (Κατσαλήρου, 2017: 96).

Φραγκάκη σε δέκα κατηγορίες (2010: 79). Ο ρόλος τους είναι σημαντικός, στον βαθμό που ως ταξινομικά επίθετα αποτελούν μέλη των πολυλεκτικών συνθέτων συμβάλλοντας στην κατονομασία των οντοτήτων του επιστημονικού κόσμου (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη 1986), ενώ κυρίως ως περιγραφικά, αξιολογικά και δεικτικά επίθετα μετέχουν στην κατασκευή συνάψεων. Τέλος, τα επιρρήματα καλύπτουν μόνο το 2% του συνόλου των λ.μ. (Κατσαλήρου, 2017: 110), για το καθένα από τα οποία, είτε είναι μονολεκτικά είτε πολυλεκτικά, πρέπει να δοθεί η σημασιολογική, συντακτική και πραγματολογική του ανάλυση, λ.χ. σε *βάθος*: συντάσσεται με ρήματα/ρηματικά ουσιαστικά εξέλιξης/αλλαγής, λ.χ. *αλλαγή/εξέλιξη σε βάθος*, ή με ρήματα/ρηματικά ουσιαστικά εξέτασης/ανάλυσης, λ.χ. *εξετάζω/μελετώ/αναλύω σε βάθος*. Ο ρόλος των επιρρημάτων είναι ιδιαίτερα σημαντικός για την οργάνωση, τη διάρθρωση και τη συνοχή των επιστημονικών κειμένων (Λέκκα, 2005, Κατσαλήρου, 2017: 112).

2.3 Ρουτίνες

Με τον όρο αυτό εννοούνται επαναλαμβανόμενα πολυλεκτικά σχήματα που εξορύσσονται με βάση τη συντακτική δομή τους και την υψηλή τους συχνότητα στα επιστημονικά κείμενα (Tutin, 2018: 84). Συνιστούν σύστημα που φανερώνει τη δόμηση του κειμένου και είναι αναγκαία, επειδή εμφανίζονται σε μεγάλα και σύνθετα κείμενα που απαιτούν για τον λόγο αυτό σύστημα καθοδήγησης για τον αναγνώστη (Tutin, 2018: 87). Συμβάλλουν αποτελεσματικά στην κατανόηση και παραγωγή των επιστημονικών κειμένων. Εντάσσονται σε σημασιολογικές τάξεις που συμπληρώνονται με συντακτικά κριτήρια: ρουτίνες με ρήματα διατύπωσης σε αόριστο ή παρακείμενο όπως *λέω, υποστηρίζω, διατυπώνω, αναφέρω, δηλώνω...* + υποκείμενο στο 1^ο ή 3^ο πρόσωπο (εν./πληθ.) + επίρρημα όπως *προηγουμένως/λίγο πριν* (βλ. και Κατσαλήρου 2017). Έτσι μπορούμε να διακρίνουμε λ.χ. το ΑΚΛ της κειμενικής δόμησης, που περιλαμβάνει (Tutin, 2018: 87): Α) δείκτες κειμενικής πλοήγησης, όπως *πιο κάτω, λίγο προηγούμενος*, και Β) δείκτες της γραμμικότητας του κειμένου σε απεριθμητική δομή, όπως *πρώτα, πρώτα πρώτα, τέλος, τελειώνοντας, καταρχήν, εξάλλου...* + ρήμα περιγραφής, π.χ. *παραθέτω, προτείνω, παρουσιάζω, περιγράφω* (βλ. και Μπακάκου-Ορφανού, 2005: 207). Επίσης στο ΑΚΛ εντοπίζονται ρουτίνες με μεταγλωσσική λειτουργία, π.χ. *αν μπορούμε να το πούμε έτσι, επαναλαμβάνοντας τη διατύπωση του Χ*, ρουτίνες διακειμενικών αναφορών,¹⁰ που συχνά αναφέρονται στις υποσημειώσεις και με προστακτική, π.χ. *για μια λεπτομερή/σύνομη παρουσίαση βλ., αναφέρω τον/τους*, ρουτίνες ενδοκειμενικών αναφορών, π.χ. βλ.

¹⁰ Τα επιστημονικά κείμενα είναι κατεχοχόν κείμενα με διακειμενικότητα με ρητή αναφορά κυρίως στο τμήμα της ανασκόπησης της βιβλιογραφίας.

παρακάτω, παραπάνω, κεφάλαιο X, παράρτημα X, που συχνά εμφανίζονται μέσα σε παρένθεση και με τον προτροπικό δείκτη *βλ.* (Tutin, 2018: 87) ή ακόμη με μορφή πρότασης, συχνά μέσα σε παρένθεση, π.χ. *όπως αναφέρθηκε πιο πάνω, όπως ήδη αναφέρθηκε*. Το ΑΚΛ περιλαμβάνει ακόμη ρουτίνες που δηλώνουν τον στόχο/σκοπό, π.χ. *στόχος/σκοπός του άρθρου, στο άρθρο αυτό προτείνουμε/εξετάζουμε* κτλ., ρουτίνες με τη μορφή δεικτών θεματοποίησης, που έχουν στόχο να προβάλλουν στον αναγνώστη, να του αναδείξουν σημαντικές πληροφορίες του κειμένου, π.χ. *αξίζει/είναι σημαντικό/πρέπει να σημειώσουμε/υπογραμμίσουμε/διευκρινίσουμε...* (Tutin, 2018: 88) καθώς και ορισματικές ρουτίνες (Tutin, 2018: 89), π.χ. *ονομάζουμε X, με τον όρο X δηλώνουμε* κτλ.

3 Χρησιμότητα

Η μελέτη του ΑΚΛ είναι σημαντική, α) γιατί μέσα στα επιστημονικά κείμενα το ΑΚΛ συμπλέκεται με την ορολογία, β) γιατί ενδιαφέρει τη θεωρητική γλωσσολογία: αποτελεί έναν κρίκο στο φάσμα των λεξιλογίων που συναπαρτίζουν μια γλώσσα, γ) για την υπολογιστική γλωσσολογία, γιατί είναι εφικτή η σύνταξη ηλεκτρονικού λεξικού όλων των λ.μ. του ΑΚΛ, όπου η είσοδος του χρήστη θα πρέπει να γίνει από κάθε λέξη μιας πολυλεκτικής μονάδας, δ) για τη διδασκαλία της πρώτης, δεύτερης και ξένης γλώσσας (Nation, 2001, Halliday and Martin, 2004, Κατσαλήρου, 2017), γιατί το ακαδημαϊκό λεξιλόγιο, επειδή ανήκει στην περιοχή της νόρμας, καλύπτει μεγάλο εύρος των επιστημονικών κειμένων και διδάσκεται σε χαμηλότερο επίπεδο γλωσσομάθειας από ό,τι το απαιτητικό λεξιλόγιο, αφού εντάσσεται μαζί με το λεξιλόγιο ορολογίας στο ειδικό λεξιλόγιο επάρκειας (Μπακάκου-Ορφανού, 2003: 164). Η Κατσαλήρου (2017) μάλιστα αξιοποιεί κατά τη διδασκαλία τους συμφραστικούς πίνακες που χρησίμευσαν στη δημιουργία του Καταλόγου Ακαδημαϊκού Λεξιλογίου της ΝΕ, οι οποίοι παρέχουν σημαντικές πληροφορίες που αφορούν τη χρήση και τη λειτουργία των ακαδημαϊκών λ.μ. στον επιστημονικό λόγο. Η ίδια επίσης προτείνει (2017: 239) να λαμβάνεται υπόψη κατά τη διδασκαλία το γεγονός ότι το ΑΚΛ και η επιστημονική ορολογία αλληλοτροφοδοτούνται και αλληλοσυμπληρώνονται σημασιολογικά, αν και αποτελούν διακριτές κατηγορίες λεξιλογίου. Παράλληλα οι μαθητές/φοιτητές πρέπει να ευαισθητοποιηθούν στην οργανωτική δομή των επιστημονικών κειμένων. Για τον λόγο αυτό απαιτείται να αναπτύξουν στρατηγικές ανάγνωσης και κατανόησης γραπτού λόγου με τελικό στόχο την ανάπτυξη στρατηγικών παραγωγής ακαδημαϊκών κειμένων.

Για τη διδασκαλία του ΑΚΛ θα ήταν χρήσιμα διάφορα εργαλεία: 1) Ένα ηλεκτρονικό σημασιοκεντρικό λεξικό όπου κάθε λήμμα θα συνοδεύεται από πολλές πληροφορίες όπως τις εκφράσεις στις οποίες μετέχει, τη σημασία και τη σύνταξή τους, 2) Ένα ηλεκτρονικό

ονομασιοκεντρικό λεξικό (Yan, 2018: 134, Tran, 2018: 161), όπου η πρόσβαση θα γίνεται από την έννοια, λ.χ. ΔΙΑΤΥΠΩΝΩ ΜΙΑ ΥΠΟΘΕΣΗ: *διατυπώνω την υπόθεση, υποθέτω, θέτω αξιωματικά*. ΠΡΟΣΘΗΚΗ ΝΕΑΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΣ: *επίσης, ακόμη, επιπλέον, επιπρόσθετα, μεταξύ άλλων, εξάλλου*. Το ονομασιοκεντρικό λεξικό θα μπορούσε να παρουσιάζει τις λ.μ. (μονολεκτικές ή πολυλεκτικές) μέσα σε συμφραζόμενα (Cavalla, 2018 : 196), πράγμα που διευκολύνει την απομνημόνευση, 3) Ένα σώμα κειμένων ακαδημαϊκού λόγου και γενικά περισσότεροι λεξικοί πόροι επιστημονικού λόγου.

4 Επίλογος

Το ΑΚΛ εμφανίζεται με μεγαλύτερη συχνότητα στον επιστημονικό λόγο από ό,τι σε άλλα είδη λόγου, αποτελεί ένα από τα βασικά συστατικά του στοιχεία πραγματώνοντας τις έννοιες του επιστημονικού λόγου ανεξαρτήτως επιστήμης. Διαφέρει όμως από την επιστημονική ορολογία. Η μελέτη των δομών του πέρα από το θεωρητικό ενδιαφέρον που παρουσιάζει για τη γλωσσολογία και το πρακτικό όφελος για την υπολογιστική γλωσσολογία, θα συμβάλει στην αποτελεσματικότερη διδασκαλία της σύνταξης/συγγραφής επιστημονικού κειμένου. Ασφαλώς ένας κατάλογος με το ακαδημαϊκό λεξιλόγιο είναι χρήσιμος, αλλά ένας επεξεργασμένος κατάλογος με πολλές σημασιο-συντακτικές πληροφορίες θα είναι ακόμη πιο χρήσιμος, γιατί θα δίνει πληροφορίες για τη χρήση των μονάδων του ΑΚΛ, οι οποίες γενικώς μετέχουν σε προκατασκευασμένα σχήματα, πολλά από τα οποία έχουν συγκεκριμένη θέση μέσα στην πρόταση και συγκεκριμένη κατανομή μέσα στα τμήματα του κειμένου, πράγμα που διευκολύνει σημαντικά την κατανόηση και παραγωγή των επιστημονικών κειμένων.

Βιβλιογραφία

Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Ά. (1986). *Η νεολογία στην κοινή νεοελληνική*. Διδακτορική Διατριβή, Α.Π.Θ., Θεσσαλονίκη: Επιστημονική Επιτερίδα Φιλοσοφικής Σχολής, Παράρτημα αρ. 65.

Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Ά. και Κυριακοπούλου, Π. (2015). Αυτόματη επεξεργασία λέξεων. [Κεφάλαιο Συγγράμματος]. Στο: Τάντος, Α., Μαρκαντωνάτου, Σ., Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Ά., Κυριακοπούλου, Π. 2015. *Υπολογιστική γλωσσολογία*. [ηλεκτρ. βιβλ.] Αθήνα:Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. κεφ 2. Διαθέσιμο στο: <http://hdl.handle.net/11419/2207>.

Αναστασιάδη-Συμεωνίδη Ά. και Φλιάτουρας Α. (2019). Το λόγιο επίπεδο της σύγχρονης Νέας Ελληνικής: Συγχρονικές και διαχρονικές τάσεις. Στο: *Το λόγιο επίπεδο στη σύγχρονη νέα ελληνική - Θεωρία, ιστορία, εφαρμογή - Από τον οίκο στο σπίτι και τανάπαλιν...* Αθήνα: Πατάκης, σ. 15-56.

Αραποπούλου, Μ. και Γιαννουλοπούλου, Γ. (2002). Εγκυκλοπαιδικός Οδηγός. Η χρήση της γλώσσας στα μη γλωσσικά μαθήματα: ο λόγος των επιστημών.

[http://www.komvos.edu.gr/glwssa/odigos/thema_e7/e_6_thema.htm].

Cavalla Cr. (2018). Lexique scientifique transdisciplinaire et enseignement aux étudiants allophones. In: Marie-Paule Jacques & Agnès Tutin (dir.), *Lexique transversal et formules discursives des sciences humaines*, London: ISTE, p. 191-213.

Γούτσος, Δ. (2003). Σώμα Ελληνικών Κειμένων: Σχεδιασμός και υλοποίηση. Στο: *Πρακτικά του Διεθνούς Συνεδρίου Ελληνικής Γλωσσολογίας*, Ρέθυμνο, Πανεπιστήμιο Κρήτης, σ. 930-939.

Γούτσος, Δ. (2006). Ανάπτυξη λεξιλογίου: από το βασικό στο προχωρημένο επίπεδο. Στο: Δ. Γούτσος, Μ. Σηφιανού & Α. Γεωργακοπούλου, *Η Ελληνική ως Ξένη Γλώσσα: Από τις Λέξεις στα Κείμενα*. Αθήνα: Πατάκης, σ. 13-96.

Gross, M. (1998). La fonction semantique des verbes supports. *Travaux de Linguistique : Revue Internationale de Linguistique Francaise*, De Boeck Universite, 37 (1), p. 25-46.

Hatier S. (2018). Identification et analyse linguistique des noms du LST. In: Marie-Paule Jacques & Agnès Tutin (dir.), *Lexique transversal et formules discursives des sciences humaines*, London: ISTE, p. 29-49.

Θώμου, Π. (2006). *Λεξι(λογι)κές συνάψεις (lexical collocations) στη Νέα Ελληνική ως ξένη γλώσσα*. Διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Κρήτης.

[<http://www.didaktorika.gr/eadd/handle/10442/22302>].

Jacques M.-P and Tutin A. (dir.) (2018). *Lexique transversal et formules discursives des sciences humaines*, London: ISTE.

Jacquey E., Kister L., Marcon M., Barreaux S. (2018). Lexique scientifique transdisciplinaire, terminologies et langues de spécialité en SHS. In: Marie-Paule Jacques & Agnès Tutin (dir.), *Lexique transversal et formules discursives des sciences humaines*. London: ISTE, p. 91-113.

Halliday M.A.K. and Martin J.R. (1993). *Writing Science: Literacy and Discursive Power*. Falmer Press: *Η γλώσσα της επιστήμης*. (2004). Μετάφραση Γ. Γιαννουλοπούλου, Αθήνα: Μεταίχμιο.

Κατσαλήρου, Α. (2012). Κατάλογος ακαδημαϊκού λεξιλογίου για την ελληνική γλώσσα: Δημιουργία και προοπτικές αξιοποίησής του. Στο: *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 32, σ. 377-386.

Κατσαλήρου Α. (2017). *Το ακαδημαϊκό λεξιλόγιο στη διδασκαλία της ελληνικής για ακαδημαϊκούς σκοπούς*, αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη.

Κουτσουλέλου-Μίχου, Σ. (2003). Προσδιορισμός κειμενικών ειδών: Η περίπτωση των προλόγων. Στο: *Πρακτικά 6^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου Ελληνικής Γλωσσολογίας*. Ρέθυμνο: Πανεπιστήμιο Κρήτης, σ. 762-767.

Κουτσουλέλου-Μίχου, Σ. (2006). Λεξιλογικές επιλογές στις εισαγωγές γλωσσολογικών άρθρων. *Γλωσσολογία*, 17, σ. 143-156. [<http://glossologia.phil.uoa.gr/sites/default/files/Koutsoulelou.pdf>]. Τελευταία πρόσβαση: 20 Νοεμβρίου 2016.

Κουτσουλέλου-Μίχου, Σ. (2009). *Όψεις του Ακαδημαϊκού Λόγου*. Αθήνα: Gutenberg.

Λέκκα, Β. (2005). *Η Γλώσσα των Επιστημονικών Κειμένων*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Μπακάκου-Ορφανού, Αικ. (2003). Επίπεδα λεξιλογίου της Νέας Ελληνικής. Στο: *Πρακτικά συνεδρίου Γλώσσα κα πολιτισμός*, ΕΚΠΑ, Αθήνα: Γκελμπέσης, σ. 157-165.

Μπακάκου-Ορφανού Αικ. (2005). *Η λέξη της νέας Ελληνικής στο γλωσσικό σύστημα και στο κείμενο*. Αθήνα: *Παρουσία*, παράρτημα αρ. 65.

Nation, I. S. P. (2001). *Learning vocabulary in another language*. Cambridge: Cambridge University Press.

Tran T.T.H. (2018). Les adverbess dans les articles en SHS : typologie et réflexions didactiques. In: Marie-Paule Jacques & Agnès Tutin (dir.), *Lexique transversal et formules discursives des sciences humaines*. London: ISTE, p. 139-161.

Τριανταφυλλίδης, Μ. (1941, 2000). *Νεοελληνική Γραμματική (της δημοτικής)*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη).

Tutin A. and Jacques M.-P. (2018). Le lexique scientifique transdisciplinaire. In: Marie-Paule Jacques and Agnès Tutin (dir.), *Lexique transversal et formules discursives des sciences humaines*. London: ISTE, p. 4-26.

Tutin A. (2018). Les expressions polylexicales transdisciplinaires dans les articles de recherche en sciences humaines : retour d'expérience. In: Marie-Paule Jacques & Agnès Tutin (dir.), *Lexique transversal et formules discursives des sciences humaines*. London: ISTE, p. 73-89.

Van der Linden E. (2006). Lexique mental et apprentissage des mots, *Revue française de linguistique appliquée*, vol. XI, n° 1, p. 33-44.

Yan Rui (2018). Les verbes du lexique scientifique transdisciplinaire et la modélisation des patrons verbaux. In: Marie-Paule Jacques & Agnès Tutin (dir.), *Lexique transversal et formules discursives des sciences humaines*. London: ISTE, p. 117-137.

Φραγκάκη, Γ. (2010). *Ο Αξιολογικός Ρόλος του Επιθέτου και η Χρήση του ως δείκτη Ιδεολογίας. Μελέτη Βασισμένη σε Σώματα Κειμένων Δημοσιογραφικού Λόγου*. Διδακτορική διατριβή. Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Άννα Αναστασιάδη-Συμεωνίδη

Ομότιμη καθηγήτρια Γλωσσολογίας Α.Π.Θ
Τμήμα Φιλολογίας – Τομέας Γλωσσολογίας
Ηλ-ταχ.: ansym@lit.auth.gr